

Konference „Protižidovské zákonodárství na Slovensku a v Evropě“

Jaromír Tauchen*

Ve dnech 8. a 9. září 2011 se u příležitosti 70. výročí přijetí tzv. Židovského kodexu, tedy nařízení č. 198/1941 Sl.z. o právním postavení Židů, konala v aule Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě vědecká konference, nesoucí název „Protižidovské zákonodárství na Slovensku a v Evropě“. Organizátory této konference byly Ústav paměti národa, Katedra všeobecných dějin Filozofické fakulty a Katedra právních dějin Právnické fakulty Univerzity Komenského. Účelem této konference bylo umožnit historikům ze třinácti evropských zemí prezentovat výsledky jejich výzkumu v oblasti protižidovské legislativy a ukázat, jakou roli hrála v procesu pronásledování a likvidace židovského etnika. Mimo to se přednášející soustředili i na rasové, náboženské a sociální základy protižidovského zákonodárství a úlohu antisemitismu při jeho vzniku, jakož i na vymezení legislativní pravomoci jednotlivých státních institucí v procesu tvorby protižidovského zákonodárství a jeho uplatňování. Vedle ideově-politických východisek protižidovské legislativy měli účastníci konference možnost seznámit se s tím, jakým způsobem došlo k omezení základních lidských práv a svobod Židů, tedy jak byli Židé vyloučeni z veřejného života, ze škol a z výkonu jejich povolání. Dalším projednávaným okruhem byly právní normy, které omezovaly vlastnická práva Židů a vytvořily tak právní podklad pro arizaci jejich podnikového, zemědělského, pozemkového, kapitálového a movitého majetku. Poslední oblast tvořil legislativní rámec pro soustředění a deportaci židovského obyvatelstva.

Konferenci zahájil předseda správní rady Ústavu paměti národa *Ivan A. Petranský*, který ve svém úvodním projevu zmínil jeden z cílů konference, a to poukázat na společné rysy protižidovské legislativy, ale i na její specifika v jednotlivých zemích. Přítomné v aule přivítal i děkan Právnické fakulty *Pavol Kubíček* jako zástupce hostující instituce, který vyzdvihl důležitost této konference pro vytvoření prostoru pro vědeckou diskuzi a další výzkum. Na úvod promluvil i velvyslanec státu Izrael na Slovensku jeho excelence *Alexander Ben-Zvi* a slavnostnímu otevření byli přítomni i zástupci diplomatických misí SRN, Rakouska, České republiky a Bulharska.

První konferenční den byl tématicky rozdělen do čtyř bloků. Na úvod prvního bloku charakterizoval *Ján Vyhnanek* z Univerzity Komenského antisemitismus jako historický fenomén, přičemž se zaměřil na kořeny antisemitismu v historii a upozornil na to, že se v minulosti nejednalo o rasovou diskriminaci, nýbrž pouze o tzv. náboženský antisemitismus. *Daniel Košlák* z Trnavské univerzity v Trnavě představil norimberské zákony, a genezi protižidovských právních předpisů ve Třetí říši od uchopení moci nacisty dne 30. ledna 1933. Pro přítomné se jevílo jako překvapivé konstatování, že norimberské zákony jako základní právní předpisy, upravující právní postavení Židů v Říši a později vzor pro právní úpravu v zemích okupovaných nacisty nebo s fašistickým či autoritativním režimem, nebyly nikterak systematicky připravovány a jejich vypracování trvalo pouze několik hodin. Prvním zahraničním přednášejícím byl *Ingo Loose* z berlínského Institutu pro soudobé dějiny (Institut für Zeitgeschichte), který se snažil odpovědět na otázku, proč vůbec nacisté potřebovali právní předpisy a stali se tak „legálními lupiči“, když mohli své požadavky jednoduše prosadit za pomoci násilí. *Christine Schoenmakers* z oldenburské univerzity se věnovala soudnictví ve Třetí říši, přičemž se zamyslela nad tím, jakou úlohu hrál pro národní socialisty zákon v procesu finančního a ekonomického vykořisťování židovské menšiny. V této souvislosti poukázala na zneužití zákonů státními orgány a soudy, neboť zákony nebyly využívány v souladu se spravedlností. Následující tři příspěvky prvního bloku se věnovaly situaci v Rakousku. *Hans Safrianz* vídeňské univerzity zmínil tzv. Vídeňský model povinné arizace a jeho právní základ, *Gregory Weeks* z Webster University, Wien poukázal na činnost vídeňské policie a její úlohu při realizaci antižidovských právních předpisů. Třetí blok uzavřela *Claudia Kuretsidis-Haider* (Zentrale Österreichische Forschungsstelle Nachkriegsjustiz, Wien), která vzpomněla na tábory nucených prací pro maďarské Židy, sloužící k vybudování tzv. jihovýchodního valu; ten měl v závěru války zastavit postup Rudé armády a při výkopových pracích zde v nelidských podmínkách zemřelo několik desítek tisíc Židů.

Druhý blok zahájil *Pavel Suk* z Karlovy univerzity v Praze příspěvkem, popisujícím zavedení protižidovských zákonů v Protektorátě Čechy a Morava, přičemž přítomné zaujal rovněž jeho pojednáním o antisemitismu na stránkách protektorátního tisku. Na něj navázal

* JUDr. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.Eur.Integration (Dresden), Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno.

Jaromír Tauchen z Masarykovy univerzity v Brně, který analyzoval protektorátní právní úpravu dispozic s židovským majetkem a jeho správu. Zároveň poukázal na méně známou a v konečném důsledku neúspěšnou snahu protektorátní vlády o českou arizaci židovského majetku. Druhý blok zakončil *Grzegorz Krzywiac* (Polska Akademia Nauk, Varšava), který se zabýval projekty protižidovské legislativy v meziválečném Polsku.

Celý třetí blok, který se věnoval situaci ve fašistické Itálii, zahájil *Federico Trocini* (Univerzita degli Studi di Torino) pojednáním o tom, jakým způsobem sloužila věda fašistické rasové politice. Antisemitskou legislativu v letech 1938–1941 v Itálii analyzoval *Kilian Bartikowski* (Zentrum für Antisemitismusforschung, Berlín) a situaci italských Židů na přelomu třicátých a čtyřicátých let minulého století přiblížil *Piotr Podemski* z Univerzity ve Varšavě. Na něj navázala *Cinzia Villani* (Universita degli Studi di Trento), která popsala zatýkání, deportace a konfiskace majetku italských Židů.

Poslední blok prvního konferenčního dne byl zahájen příspěvkem *Bryce Evanse* (University College Dublin), týkajícím se kulturně-právního postavení Židů v Irsku ve 30. a 40. letech 20. století. Rasové zákonodárství v Německu a ve vichistické Francii srovnal *Michael Mayer* (Institut für Zeitgeschichte, Berlín). Komparační příspěvek *Tomáše Gábriše* z Univerzity Komenského se věnoval protižidovským opatřením v Holandsku v průběhu druhé světové války a jejich srovnání se slovenskou právní úpravou.

Pátý blok, který byl na programu druhý konferenční den, se zaměřil na situaci na Slovensku v letech 1939–1945. Právní úpravu tzv. Židovského kodexu přiblížil *Michal Malatinský* (Univerzita Komenského) a jeho odraz na stránkách Americké židovské ročenky pak *Mara Dissegna* (Fonsazione per le Scienze Religiose Giovanni XXIII, Bologna). Celostátní a místní opatření sloužící k vyloučení Židů z veřejného života se stala předmětem vystoupení *Martina Macka* ze Slovenské akademie věd. Protižidovská omezení ve výkonu advokacie

na Slovensku a v sousedních zemích analyzoval košický advokát *Rudolf Manik*. Průběh arizace pozemkového vlastnictví Židů na Slovensku popsala *Martina Fiamová* z Ústavu paměti národa. V rámci pátého bloku vystoupili ještě: *Ján Drgo* z Trnavské univerzity (Právní rámec vystěhovávání Židů ze Slovenské republiky a Protektorátu), *Nina Paulovičová* z University of Alberta, Edmonton (Šedá zóna záchranu židovského obyvatelstva v rámci protižidovské legislativy Slovenského štátu) a *Bogdan Wrzochalski* z polského Ministerstva zahraničních věcí (Rasové zákonodárství na Slovensku z filozoficko-právního hlediska a mezinárodního veřejného práva).

V rámci šestého a sedmého bloku odezněly příspěvky mapující právní postavení Židů v Maďarsku, zemích bývalé Jugoslávie, Albánie, Rumunsku a Bulharsku.

Jak tato konference ukázala, protižidovské zákonodárství netvoří pouze stinnou stránku německé historie, nýbrž i některých ostatních evropských států. Temný moment slovenské historie představuje právě výše již několikrát zmíněný Židovský kodex, na jehož základě přišli Židé o svá občanská a politická práva a dostali se tak na periferii společnosti. Přestože tehdejší úřady Slovenského štátu poslali do vyhlazovacích táborů desítky tisíc Židů, má na Slovensku Tisův režim bohužel dodnes řadu příznivců, což dokazuje i nedávné odhalení sochy ministra zahraničních věcí Slovenského štátu Ferdinanda Durčanského. Někteří Slováci nechtějí ani téměř 60 let po skončení druhé světové války znát svou minulost. Jak na konferenci zaznělo, může to být i proto, že se u některých z nich i dnes stále nacházejí věci, které náležely slovenským Židům. Proto je stále třeba, aby se jak laická, tak odborná veřejnost měla možnost seznamovat se s nejnovějšími poznatky v oblasti protižidovského zákonodárství a výzkumu antisemitismu. To bude moci učinit i např. z publikovaných příspěvků v konferenčním sborníku.